

הלכות פסח סימן תנו

תנו שעור כמות לישת המצות, ובו ג' סעיפים:

א (א) אין לשין לפסח עסה גדולה משעור חלה, שהיא (ב) (ג) (ד) (ה) (ו) (ז) ארבעים ושלש ביצים וחמש ביצה בינונים, והוא עשרון. וכן (ח) (ט) (י) ישער אותה: זמלא קלי מים ויערה המים ממנו לקלי אחר, ואחר-כך יתן ארבעים ושלש ביצים, ויחזור בו המים שערה ממנו והמים שינתרו יתנם בכלי אחר, והקלי המתזיק אותם הוא המדה למלאתו מקמה, והמדה מחוקה ולא גדושה, ושעורה מקמה חשה מצרית חמש מאות ועשרים רואהם מצריים הקרוב: הגה (א) (ב) (ג) ולא ידוק הקמה במדה, דאם-כן לא לזוש יפה, וטוב לומר (ד) בשעת נתינת הקמה למדה, שעושה (ז) לשם מצות (מהרי"ל): **ב** (י) אם לש יותר משעור זה, (ו) מתר (ה) דריעבד: **ג** (ה) "אף-על-פי שאין מודדין קמה פיוס-טוב לזוש, ופיוס-טוב של פסח שאין לשין עסה (ט) גדולה מעשרון מתר למדה. ויש אסורים, אלא יתח באמד הדעת. (י) ולא ירבה על עשרון (והכי נהוג):

א מיטרא דרב פנחס
 מיה ב טז ושאר
 פוקס ג קטובה
 טרקיבא וטראיש
 בהלכות חלה ושאר
 פוקס ד טז קטב
 טוב רבי יונה וטראיש
 פוקס
 ה הלכות וטראיש
 לזוש המודדין ו ט
 בבדיה כ"ט (תנו)
 ז הרי"ף והמבנים
 והעור ושאר פוקס

באר היטב

פשוט דאית אסור, שכבוד יצאק ח"ב סימן יג:
 (ה) מ"ג ביצים, עם הקלפות, פ"ח ואחרונים: (ג) ישער, ולא על-ידי משקל, וכתב שפת"ר כן סימן שכד שהיא שלשה קטואר"ט שהם שלשה זיידלידין פחות מעט: (ג) ולא ידוק, ולא ידוק על המטה, דהכי משה ודלא לזוש יפה וזה וא"כ כבשולו נתחמץ: (ז) לשם מצוה, וכן בשאיבת המים וכן בשנתן מים לתוך הקמה, כמש"ל סימן תנה: (ה) דריעבד, וכתב הבית"רסוף והפלו עבר במיד ואל יותר אין לאסר דריעבד, כי יש מתידין אפלו לכתחלה.

שערי תשובה

[ח] מ"ג ביצים, וכן כ"ב בית"רסוף על גרפות דקטובת חשבויות שם נחבא-בנין הסמיכה שלש לכאורה לפי חוש מראית בין משבן וביניה לפי העצבות ובין משבן שעור חלה, ושב כבאר באנה אין לנהג בענין השעורים בזה, ע"ש:

משנה ברורה

א (א) אין לשין וכו', לפי ששעור חמשים, שהעסק (ב) שאנך אחד מתעסק בקרו בעסה (ג) בלישה וצריכה אינו מציילה מחמץ כשהיא גדולה ביותר מהשעור המזכיר כאן, לפי שאין הניח מספיקות להעסק בה מפל צדדיה מתוך גדולה:
 (ב) ארבעים ושלש ביצים, כמו שהן (ג) עם הקלפות:
 (ג) ישער אותה וכו', ולא על-ידי משקל, וכתבו האחרונים, שהוא שעור ג' קטואר"ט לערך: (ד) ולא ידוק וכו', הנה, אף אם (ז) כמות הקמה אינו מתזיק אלא עשרון או פחות מזה, ומשום דאם-כן לא לזוש יפה בכמה מקומות, שלא יבטל לשם מים ונתחמץ בשבואו בהכשיל, ומה"ד (כ) בפסור קרוב שמודדים למכור, ואפלו להניח דרו על הקמה אין נכון לכתחלה:
 (ה) בשיעור נתינת וכו', צ"ל לקמן בסימן חס במשנה ברורה סעיף קטן ב:

באר הגולה

במלח שעושה מפי המים כמו מלח שליו לקלי עלמא דרי מים, אסורין אין לאסר דריעבד במלח שליו בכל גווי (אם לא שנתן מלח מרבה), ואפלו לפי מה שמשגי הסגור אבותם עליו לקמן שם דהטור מצרי במלח שליו ואפלו הכי סבידא לה דמ"ד פרות הן, חלא מפל מקום לדינא מסיק שם הבית"רסוף בשם הר"ן והפחת טיובי ולא פהטור, וכן נסקס בהשלתן-ערוך שם דהוא בכלל מים, ואסורין על קתה לא יצד דינו והרמ"א לאסר אין דריעבד רק במלח שחופרין מהקרקע אם לא נאפה טיה, ודע עוד, דאף אם נפרש דהרמ"א בשלתן-ערוך שנתם להחמיר דריעבד אינו מעטם והוא מרפרות אלא דחשש לזכות מהחמירין מעטם חמם העסה:
 (ב) מכל מקום להלכה יש לצנן אמרי דהרבה פוקסין מקולן בזה, כמו שפכת הר"א, וכן מוכח מהדושי ריטק"א על פסחים שדעיהו דריעבד גודאי אין להחמיר במעט מלח שנתן לחובה, וכן דעת ספרים מלאה פחדושיו לתקל במעט מלח, ובפרט אם היה שוגג בזה גודאי אין לתחמיר, דאפלו בלש בחסין יש פוקסין שפקלים בשוגג דריעבד, ונזיל כסעיה ג' וכל-שכן

ב (ו) אם לש וכו', והטעם, דאף שאנו (ו) אומרים דאין עסק מועיל בעסה גדולה כמו שלא קבוא לידי חמץ, מפל מקום לא גרע מאם הניח עסה בלי עסק כלל, דקמא לו דאין לאסר כל זמן שלא שקה שעור מיל: (ז) מתר דריעבד, אפלו עבר (ו) ואלש יותר במיד, ובשקה שעור מיל בלישתו קדם שנתחילו העוורים לסייע בשעת צריכה, צדדו (ט) כמה אחרונים דלסבא הנ"ל יש לאסר גם דריעבד, דכיון דשעור חמשים גדולה אי אפשר לאדם אחר לעסק בכל העסה כראוי, הנה לה קמזנת קלי עסק כלל, ויש פוקסין שהקלו (ט) בערך דין זה בימינו, ודעתם לא תששו חמשים אחר הנה לש ונודר, והיו עורכין בדין כלי עמילין של עין וניה דרבר בשקתה הרבה, וגם תנוריהם היו קטנים, שלא היו יכולים לרדות לתוך הפנור הרבה מצוית בכת אמת, והנה משתרי הרבה מצות על הדין בלי עסק, ויהיבי קטובת מלזוש שעור גדול כפעם אחת, אכל קמזנת שאופין מצות בעוורים דביים וגם הנורינו גדולים קאדי, ולשין ועורכין ואופין בנריות גדול, אין להחמיר אפלו בלשים במדה גדולה כפעם אחת, שכן נדאי לא נבוא לידי חמץ: והעולם נהגו לכתחלה בדיעה זו (י) ואין למחות בדין מאחר שיש להם על מי לסמוך, מפל מקום כל ודא-שמים ורצה להחמיר בדיעה ראשונה אף בימינו. (יא) ובפרט בישובים קטנים שאין להם מהעסקים הרבה, גודאי יש לנהר שלא לזוש יותר מפשעור המבאר בכתן, כתבו הפוסקים, כי קפדין שלא לזוש יותר משעור זה, כשהוא לש עסות הרבה שאפשר לצרפן למלח אחר-פה, וכדלקמן בסימן תנו, אכל אם קא לזוש רק עסה אחת (יב) אין לצמצם כל-כך, שפא לא יהיה בו בשעור וכן-כך יהיה לבטלה: **ג** (ח) אף-על-פי שאין מודדים, דמבאר לקמן סימן חקו סעיף א': (ט) גדולה מעשרון, ובפחות מעשרון אין גודאי למדה, כדי שיוכל להפריש חלה בבדיה: (י) ולא ירבה וכו', ולענין בדיקה יקרב עסה זו לעסה אחרת, וכדלקמן ביש סימן תנו, דשפא אין בה עשרון:

שער הציון

(א) בן קבאר בשבילי לקט ובפניהו בעוד פוקסין, עין בית"רסוף: (ב) אחרונים: (ג) אחרונים: (ד) כן מוכח דדרכי-טושה, וכן פתב במאמר נרדכי ובש"א: (ה) אחרונים: (ו) הרא"ש: (ז) בית"רסוף: (ח) ב"ח וכן אברהם ופרי הדש ומאמר-פרדכי, עין שם שמשמע שדעתם כן להלכה, ולפי זה הרמב"ם והסמ"א שהתירו דריעבד, על-דבריהם בלא שקה שעור מיל, ולא משמע הכי ברמב"ם, עין שם בפרק דין דין יב ודין יג, וכן הסמ"א לא תזכיר שום תנאי בזה, משמע דסבירא לה דאיתו אלא נהירות לכתחלה, וכן משבלי-לקט ומנהיג שכתבו דמתר להוסיף ג' וד' ביצים משמע נמי לכאורה דנק לכתחלה קאמר וב' ולהכי השווה ביותר, כדי שלא לבוא לכתחלה בדיקה לכתחלה, עין שם, ועין בגל"ב: (ט) עין בבית"רסוף שהאר"י בזה: (י) סגן אבותם, ועין בחוק-יצחק דאם לש יותר מבי קבין יש למחות ולקטוב, ואפשר דבזה אין דריעבד אסור לקלי עלמא, עין שם: (יא) הכי"רסוף: (יב) ועין בסימן תנו בראשו, שיש שפוכין דאפלו ה' או ו' ביצים אין לזוש, והוא מדרכי-טושה בסימן זה מהפלי"בו, וכן משמע בשבלי-לקט ובמנהיג, אכן מלשון המחבר בראש הסימן שצמצם בשעור זה או ו' משמע כן, וגם מלשון הרמב"ם שכתב אלא בשעור חלה בלבד משמע לכאורה נסבין דאין להוסיף פלי-פה, ובפרט להראשונים דסבירא להו דיותר משעור זה יש לתא דחשש חמץ אף דריעבד, אם שקה שעור מיל גודאי אין להוסיף פלי-פה, וצריך ציון:

הרמב"ם: 1 שם חמה.

הלכות פסח סימן תנו

ביאורים ומוספים

[ביה"ל ד"ה טהגין]

אָלאַ דחשש לדעת הפּתחמירין מטעם חפּוּם הַפּסח⁶⁸.

גזרו שיהיה שיעור אחד, מי"מ במכונה ודאי שמותר לעשות עיסה גדולה יותר.

וכן דעת הגר"ש אלישיב (הערות פסחים מח, א ד"ה וכמה) שבמצות מכונה שכל העיסה נעשית בתוך הזמן שבו עדיין אינה מחמצת, מותר לעשות יותר מהשיעור הכתוב בשו"ע, וכתב: "זמ"מ מאחר יש בראשונים דעה שכך היתה תקנת חכמים שלא ללוש יותר משיעור חלה, יש הידור לעשות כן, וכל שכן בעיסה הנעשית ביד, אפילו אם כמה אנשים מתעסקים בעשייתה".

[משנ"ב ס"ק א]

כְּמוֹ שֶׁהָיוּ עִם הַקְּלָפוֹת⁶⁹.

2) ושיעור חיוב הפרשת חלה לפי מידות המשקל של זמנינו, כתב בספר שעורין של תורה (שיעורי המצוות אות יט-כ) שלפי שיטת החזו"א השיעור הוא 2.250 ק"ג קמח, אמנם יש להחמיר להפריש בלא ברכה כבר בשיעור של קצת יותר מ-1,200 ק"ג קמח. ובהוראות החזו"א לאפיית מצותיו (קובץ אגרות ח"א אגרת קפה אות ח) כתב, שלא ללוש יותר מק"ג קמח בבת אחת. מאידך, שיטת הגר"ח נאה (שיעורי תורה סי' ג אות ג-ד) שיש להקפיד לברך על הפרשת חלה כבר ממשקל של 1666.6 גרם קמח, וכתב שראוי לבעל נפש להחמיר להפריש בלא ברכה ממשקל של 1250 גרם קמח.

[משנ"ב ס"ק ג]

וְלֹא עַל־יְדֵי מַשְׁקָל⁷⁰.

3) ובטעם הדבר ביאר הרמב"ם (פיהמ"ש חלה פ"ב מ"ו) לגבי שיעור הפרשת חלה, שכיון שאין כובר משקל החיטים השעורים הקמח שווה אפילו כשהם ממין אחד, לכן לא קבעו את שיעור חלה במשקל אלא לפי מידה, והטתן שיעור חלה בשיעור המשקלים טועה.

[משנ"ב ס"ק ד]

וְאֶפְלוּ לְהַגִּים דָּוָּל עַל הַקָּמַח אֵין נִכּוּן לְכַפֵּסְהָ⁷¹.

4) ובטעם הדבר כתב המחצ"ש (ס"ק ד), שאף בהנחת היד על הקמח הוא נדחק, וקיים החשש שגמא לא ילוש יפה. וטעם נוסף בתב, שמחמת הידיים מתחמם הקמח ויכול להחמיץ.

[משנ"ב ס"ק ח]

פְּדַמְבָּאָר לְקַמְן סִימְן תְּקוּ קַעֲיָא אִי⁷².

5) ושם כתב (ס"ק א), שכיון שאין זה צורך הפת ולא יתקלקל אם לא ימחד, לא התירו חכמים משום שנראה במוחד למכור. ואף שיש לו למודד את העיסה כדי לדעת אם חייב להפריש נמונה חלה, כתב הארזות שבת (ח"ב פכ"ב הע' קפא) שמדובר שיש לו כמה עיסות והוא מצרפן יחד, ויכול לברך על הפרשת חלה מהן מבלי למודד כל עיסה לדעת כמה שיעורה.

83) ובביאור דעה זו, כתב בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' קבג) שאף שאין מלח נחשב לרותח אלא כשאינו נאכל מחמת מלחו [וכן כתב הביה"ל לעיל ונקורו מהשו"ע (ו"ד סי' צא ס"ה)], מי"מ היינו דוקא במלח שנמס במים, אבל מלח בעין, שאינו נאכל מחמת מלחו אפילו מעט, נחשב הוא כרותח ומהמיץ על כל פנים את מקום העיסה שהוא ביד, ויתכן שמקום זה שניהיה חמץ הריחו כשאר ומחמיץ את כל העיסה. והוסיף שם, שזה אינו אלא כשיש על כל פנים קצת הרבה מלח, אבל גרגיר אחד של מלח לכל הרעות אינו מחמיץ את העיסה.

וכן לענין מטחנה שטחנו בה מלח ונבלע בה טעם המלח, ולאחר כמה שנים טחנו בה חיטים למצות, כתב דעת תורה (סי' תג ס"ח ד"ה ונשאלתי) דאף שיתכן שמלח הוא דבר חריף ואין טעמו נפגם גם לאחר זמן רב, מי"מ אין לחוש בזה משום חימוץ החיטים, כיון שאף לדעת החתם סופר הג"ל אין מחמיץ אלא מלח בעין ולא טעמו.

אכן, לענין הדין שמעט מי פירות עם מים ממחרים להחמיץ את העיסה, משמע במשנ"ב לעיל (ס"ק כה) שיש ליזהר בזה אפילו בטעם של מי פירות בלבד.

סימן תנו

שיעור פירות לישת המצות

[משנ"ב ס"ק א]

לְפִי שְׁאֵין הַנְּדָבִים מְסַפְּקוֹת לְהַמְעַסֵּק בְּהַ מְכַל צְדָדִים מְתוּף גְּדֻלָּה⁷³.

1) ובמצה הנעשית על ידי מכונה, כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' קמ אות יז) לפי דברי המהרש"ם (ח"ב סי' טז) והמחזה אברהם (סי' קג), שאף שהמכונה עוסקת בעיסה יותר מהמתעסק בה בידיו, מי"מ מן הראוי שלא להקל בעיסה הגדולה משיעור ג' קבין [ראה שעה"צ (ס"ק י)], אלא אם כן לא תתעכב העיסה מתחילת הלישה ועד האפיה יותר מט"ז דקות. אך מחמת הלחץ שמפסידים בכך הבעלים ויש חשש שיפסיקו מלאפות וישארו החמון בלא מצות, יש להרחיב את הזמן עד י"ח דקות, וכן כתב בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סי' ט).

והגרש"ז אויערבך הורה (הליכות שלמה פסח פ"ז דבר הלכה אות טז) שכיון שדין זה אינו קבלה או דין, אלא שכך שיערו חכמים לפי המציאות, לכן אין לחוש לכך שבמצות מכונה אויפם בבת אחת עיסה בשיעור הגדול בהרבה מג' קבין, כיון שהמציאות מורה שאפילו עיסה גדולה נילושה ונערכת בה היטב, ואף בלישה ביד, יתכן שאם שני אנשים לשים יחד מותר להם לעשות עיסה גדולה יותר, ואף אם נאמר שבלישת אדם

